

Ewolucja szkolnego doradztwa zawodowego w ocenie uczniów i studentów

Ryszard Mysior

Wydział Nauk Społecznych, Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie

---

A b s t r a k t: W części teoretycznej artykułu zaprezentowano w dużym skrócie proces kształtowania się decyzji – fazę orientacji w kontekście procesów poznawczych własnego „ja” i świata zawodów oraz rynku pracy. Założenia teoretyczno-prawne dopuszczają swobodę organizacji szkolnego doradztwa zawodowego opartego na Wewnątrzszkolnym Systemie Doradztwa Zawodowego i/lub działalności szkolnego doradcy zawodowego. Krótka analiza kwalifikacji wymaganych od szkolnych doradców zawodowych w Polsce i krajach Unii Europejskiej wskazuje na ich porównywalność.

W części empirycznej artykułu zaprezentowano wyniki badań przeprowadzonych w latach 2003/2004 i 2005/2006 oraz 2012/2013 na populacji gimnazjalistów, uczniów szkół gimnazjalnych i mniejszej grupie studentów. Celem badań było zdiagnozowanie zasadności tworzenia w szkołach powiatu tarnowskiego sieci szkolnych ośrodków doradztwa zawodowego oraz oczekiwań uczniów szkół gimnazjalnych w okresie zmiany szkoły. Kolejne edycje badań miały już charakter diagnostyczno-ocenny. Na podstawie przedstawionej analizy danych wskazano bariery zewnętrzne w stosunku do szkół i bariery wewnętrzne wytwarzane w obrębie szkoły.

Słowa kluczowe: adolescencja, kariera życiowa, Wewnątrzszkolny System Doradztwa Zawodowego, Szkolne Ośrodki Karier

---

1. Wstęp

Młody człowiek przed upływem szkoły gimnazjalnej zaczyna się zastanawiać, jak dalej pokierować własnym życiem. Stara się zbilansować mocne i słabe strony swojej osobowości, rozpoznać, jakimi dysponuje atutami, jakie są jego zainteresowania. Drugą sferą analiz jest skomplikowany i często niezrozumiały świat życia społecznego i zawodowego. Każdy uczeń ma jednak świadomość, że w nieodległej

---

Korespondencja w sprawie artykułu: dr Ryszard Mysior, Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Wydział Nauk Społecznych, Katedra Nauk o Wychowaniu, ul. Waryńskiego 14, 33-100 Tarnów, Poland, tel. +48 0 666 937 084, e-mail: r.mysior@gmail.com.

przyszłości będzie odgrywać określone role społeczne i zawodowe. Nierzadko pod wpływem administracyjnych terminów musi podejmować życiowo ważne decyzje.

Najbliższymi dla młodego człowieka konsultantami w podejmowanych przez niego wyborach są nadal rodzice. Profesjonalnej pomocy psychologiczno-pedagogicznej młodzi ludzie poszukują jednak w szkole, u pedagoga szkolnego bądź psychologa. W sprawach kariery zawodowej mogą poszukiwać wsparcia u szkolnego doradcy zawodowego. O ile zakresy działania pedagoga lub psychologa są ustalone, o tyle obszar działalności szkolnego doradcy zawodowego z uwagi na interdyscyplinarność pedagogiczno-psychologiczno-zawodowawczą postrzegany jest jako bliżej nieokreślony.

Zasadniczo nikt nie neguje potrzeby udzielania wsparcia młodzieży w wyborze szkoły i zawodu, ale umiejscowienie ośrodków wsparcia doradczego w szkołach i związanej z tym kwestii ich finansowania – już tak. Generalnie środowisko oświatowe ze zrozumieniem podchodzi do problemu pomocy doradczej kierowanej do uczniów, równocześnie nie zawsze rozumiejąc istotę funkcji szkolnego doradcy zawodowego. W przekonaniu wielu osób szkolne doradztwo zawodowe stanowi panaceum na problemy związane z konstruowaniem kariery edukacyjnej i zawodowej młodych ludzi. W skrajnych przypadkach szkolni doradcy zawodowi są oceniani w kontekście skuteczności wywiązywania się z zadań przypisanych do instytucji specjalistycznych, jak poradnie pedagogiczno-psychologiczne i urzędy pośrednictwa pracy.

Artykuł ten, traktujący o szkolnym doradztwie zawodowym, adresuję w pierwszej kolejności do środowiska szkolnego. Moim zamiarem jest przynajmniej w niewielkim zarysie wskazać problemy i wyzwania występujące w szkolnym doradztwie zawodowym. W pewnym stopniu też pragnę dokonać oceny dotychczasowych działań z trudem kształtującego się korpusu szkolnych doradców zawodowych w oświacie. Wyrażam równocześnie przekonanie, że często krytyczne wnioski wynikające z danych empirycznych przyczynią się do wzrostu świadomości problemów i ograniczeń szkolnego doradztwa zawodowego oraz będą impulsem do modernizacji działalności podejmowanej przez szkolnych doradców zawodowych.

Przytoczone w artykule dane uzyskano w badaniach przeprowadzonych w roku szkolnym 2003/2004 i 2005/2006 (badanie panelowe) na grupie 616 gimnazjalistów z terenu powiatu tarnowskiego oraz w roku szkolnym 2012/2013 na grupie 220 uczniów klas pierwszych i klas najstarszych w szkołach ponadgimnazjalnych powiatu tarnowskiego. Badania studentów na uczelni niepublicznej w Tarnowie na kierunku pedagogicznym przeprowadzono w roku akademickim 2013/2014 na grupie 82 osób. Wielkość próby w każdym badaniu wyłaniano wskutek losowania systematycznego. Badania prowadzono techniką ankietowania. Zasadniczym celem badań w poszczególnych latach była diagnoza udzielanego uczniom wsparcia zawodowawczego na różnych poziomach edukacji przez szkolnych doradców zawodowych. Natomiast celem niniejszego artykułu jest prezentacja kształtującego się modelu szkolnego doradztwa zawodowego na tle innych krajów oraz ewolucja

szkolnego doradztwa zawodowego na przykładzie zmian zachodzących w szkołach powiatu tarnowskiego.

2. Trudny okres podejmowania ważnych decyzji zawodowych

Podejmowanie kluczowych decyzji zawodowych i edukacyjnych przez uczniów przypada na czas dojrzewania (adolescencji). W rozwoju jednostki jest to bardzo trudny okres cechujący się gwałtownością zmian fizycznych i psychicznych. Powszechnie uznaje się, że jest to okres przechodzenia od dzieciństwa do dorosłości.

Pierwsza poważna decyzja każdego ucznia o wyborze dalszej drogi kształcenia i zawodu powinna wynikać z gruntownie przeprowadzonej analizy własnych zasobów, własnych możliwości, własnej struktury osobowości. Faza orientacji ukierunkowana na działania poznawcze powinna być równocześnie okresem dojrzewania do wyboru zawodu. Aleksander Kamiński pisał, że warunkiem powodzenia w życiu każdego człowieka jest poznanie właściwości swego charakteru (Kamiński, 1981, s. 2). Drugim rozległym obszarem poznania jest bogactwo zawodów i rynek pracy. Przed podjęciem ostatecznej decyzji uczeń powinien skonfrontować swoje możliwości i preferencje z obszarami zawodowymi i ofertą rynku pracy. Dlatego pożądanym jest, aby proces informacyjny przebiegał możliwie płynnie, bez zakłóceń i przekłamań, by na etapie poszukiwania informacji nie tworzyć fałszywego lub niespójnego obrazu przyszłej pracy zawodowej.

3. Szkolny doradca zawodowy

Komisja ds. Edukacji i Oświaty dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa postulowała – z uwagi na liczne bariery, przed którymi staje młodzież na wstępie kariery zawodowej – aby każda szkoła była w stanie zdiagnozować potencjał każdego z uczniów (Delors, 1998, s. 135). Podjęcie się tego zadania wymagało jednak czasu na wykształcenie specjalistów do spraw orientacji zawodowej i zdobycia przez nich niezbędnego doświadczenia w pracy z dość specyficznym klientem. Doradca – pisze Anna Paszkowska-Rogacz – byłby osobą nawiązującą relacje w celu ułatwienia klientowi poznania własnych myśli, uczuć i zachowań, osiągnięcia zrozumienia siebie, odkrycia i spożytkowania swoich mocnych stron, tak by mógł działać aktywnie i podejmować właściwe decyzje (Paszkowska-Rogacz, 2002, s. 12). Niezależnie od kwalifikacji formalnych, od szkolnych doradców zawodowych uczniowie na każdym etapie edukacji oczekują, aby były to osoby refleksyjne, bogate w doświadczenia zawodowe, ale równocześnie świadome własnych ograniczeń w zakresie udzielania pomocy doradczej. Akcenty te hierarchizuje się odmiennie w zależności od etapu edukacji. Podstawowym jednak oczekiwaniem uczniów i studentów w stosunku do szkolnych doradców zawodowych jest wysoki poziom kompetencji zawodoznawczych.

4. Kwalifikacje szkolnych doradców zawodowych w Polsce na tle innych krajów europejskich

Każdy kraj Unii Europejskiej określa indywidualnie w ramach własnego systemu edukacji kwalifikacje dla osób prowadzących zajęcia z doradztwa zawodowego oraz model wsparcia zawodoznawczego.

W Polsce zadania doradcze realizowały podległe resortowi edukacji poradnie psychologiczno-pedagogiczne i poradnie specjalistyczne w ramach swojej działalności statutowej. Wzrost zapotrzebowania na usługi doradcze przy ograniczonej do nich dostępności z uwagi na niewielkie zasoby kadrowe poradni oraz konieczność dostosowania się do standardów obowiązujących w krajach Unii Europejskiej wymusiły dywersyfikację wsparcia doradczego w szkołach. Realizację tego postulatu umożliwiła nowela Ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta nauczyciela (Dz.U. z 2006 r., nr 97, poz. 674, z późn. zm.), która powiększyła katalog pedagogicznych stanowisk szkolnych o doradcę zawodowego prowadzącego zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia i zawodu w celu wspomagania uczniów w podejmowaniu decyzji edukacyjnych oraz zawodowych. Szczegółowe kwalifikacje szkolnego doradcy zawodowego oraz zakres jego zadań określają akty wykonawcze w randze ministerialnych rozporządzeń. W modelu polskiej oświaty zadania szkolnych doradców zawodowych wypełniają nauczyciele, którzy ukończyli studia kierunkowe lub studia podyplomowe.

W Norwegii doradcy szkolni to przede wszystkim nauczyciele mający szkolenie specjalistyczne, natomiast w Austrii funkcje doradców pełnią nauczyciele, którzy przeszli specjalne szkolenie w Pädagogische Hochschulen (pedagogiczne szkoły wyższe). We Francji od nauczycieli, którzy będą świadczyć usługi poradnicze, wymaga się zdobywania specjalistycznej wiedzy i umiejętności oraz ukończenia stażu przed rozpoczęciem pracy. Z kolei w Danii pełne kwalifikacje doradcy zawodowego ma nauczyciel, który ukończył dwunastomiesięczne szkolenie dla doradców na poziomie dyplomowym. Wyższe kwalifikacje wymagane są od doradców zawodowych w Finlandii – w szkołach podstawowych (i średnich) muszą mieć oni tytuł magistra pedagogiki i ukończyć specjalistyczne szkolenie w zakresie poradnictwa. W Holandii od doradców odpowiedzialnych za poradnictwo zawodowe wymaga się kierunkowego szkolenia w ramach programu studiów trwającego dwa lata. Podobnie w Niemczech, w zależności od nauczanego przedmiotu, kształcenie nauczyciela, zwłaszcza szkolenie przygotowawcze, zawiera elementy nauki o poradnictwie zawodowym. W ramach projektu o nazwie *Profesjonalizacja regionalnego poradnictwa zawodowego w Niemczech* stworzono ramowy program szkolenia doradców zawodowych, spełniający konkretne potrzeby regionów nauczania. Skupia się on na poradnictwie obejmującym wszystkie aspekty edukacyjne, poradnictwie w sieciach oraz na szczeblu centrum regionalnego (Czernik, 2010, s. 7–141).

Analiza porównawcza kwalifikacji szkolnych doradców zawodowych pomiędzy systemami oświatowymi w Polsce i w pozostałych krajach Unii Europejskiej potwierdziła ich równoważność formalną. Analogiczna analiza prowadzona według kryterium praktyki zawodowej, w tym doświadczenia zawodowego, wypada niekorzystnie dla polskiej kadry doradczej. Potwierdzają to uczniowie, którzy wysoko oceniali wiedzę i kompetencje dydaktyczne nauczycieli jako przedmiotowców, natomiast dość nisko jako szkolnych doradców, wyjątkowo krytycznie wyrażając się o ich doświadczeniu zawodowym.

W szkołach, które nie zatrudniały doradców zawodowych, zadania ujęte w ramach Wewnętrznszkolnego Systemu Doradztwa Zawodowego (WSDZ) wykonywali najczęściej wychowawcy (73%) i pedagog szkolny (71%). W co trzecim gimnazjum zajęcia organizowali różni nauczyciele w ramach zajęć przedmiotowych, którzy nie mieli specjalistycznego przygotowania. Tak przyjęta organizacja doradztwa zawodowego uniemożliwiała skupienie się na indywidualnym odkrywaniu potencjału, osobowości, zainteresowań samego ucznia (Leńczuk, 2012, s. 19–21).

5. Oczekiwania uczniów wobec szkolnych doradców zawodowych

Niezależnie od okresu prowadzonych badań uczniowie każdorazowo wskazywali na niedostatek profesjonalnej pomocy doradczej w szkołach. Przeprowadzone w roku szkolnym 2003/2004 badanie potwierdziło dramatyczny brak pomocy ze strony szkół w obszarze doradztwa edukacyjnego i zawodowego. Uczniowie bardzo nisko oceniali szkolne działania w tak istotnej dla nich sferze planowania przyszłości edukacyjnej i zawodowej. Pomoc ze strony szkół miała charakter incydentalny, brakowało usystematyzowanych działań, a przede wszystkim widoczny był deficyt profesjonalnej kadry. Informacje o szkołach i uczelniach uczniowie zdobywali na własną rękę. Prawie połowa uczniów (49,2%) uważała, że nie jest dostatecznie przygotowana do wyboru przyszłej szkoły.

Wyniki badań przeprowadzonych w okresie jesiennym w roku szkolnym 2005/2006 są zbieżne z danymi uzyskanymi przez innych badaczy. Tylko 13,6% uczniów potwierdziło, że korzystało z jakiegokolwiek pomocy doradczej związanej z wyborem zawodu. W okresie wiosennym odsetek ten wzrósł do 21,6%. Oznacza to, że zaledwie co piąty uczeń trzeciej klasy szkoły gimnazjalnej otrzymał profesjonalną pomoc doradczą.

Dane uzyskane w kolejnej edycji badań prowadzonych w roku szkolnym 2012/2013 potwierdziły znaczący postęp ilościowy i jakościowy w dziedzinie szkolnego doradztwa zawodowego. Jedna trzecia uczniów (33,3%) deklarowała uzyskaną pomoc ze strony nauczyciela bądź doradcy zawodowego. Zmniejszył się również odsetek uczniów (33,3%), którzy negatywnie oceniali swoje przygotowanie do wyboru szkoły ponadgimnazjalnej.

Systematycznej pomocy związanej z wyborem drogi edukacyjnej oczekiwało nadal dwie trzecie uczniów wiejskich (66,8%) i jedna trzecia uczniów miejskich (33,6%), pomocy doraźnej – co czwarty uczeń w gimnazjach miejskich i wiejskich (24,4%). Połowę uczniów w wyborze szkoły ponadgimnazjalnej wspomagało ich środowisko rodzinne (49,6%). Pogłębiona analiza potwierdziła większe zainteresowanie pomocą doradczą uczniów z rodzin o wyższym wykształceniu rodziców. Ta grupa uczniów wraz ze swoimi rodzicami staranniej planowała przyszłość zawodową.

W środowisku wiejskim – analogicznie jak w środowisku miejskim – oczekiwany zakres pomocy doradczej dotyczył głównie wiedzy na temat własnej osobowości przez poznanie mocnych i słabych stron, stopnia korelacji wyboru zawodu i zainteresowań (jesień – 42,2%, wiosna – 35,3%) oraz uzyskania informacji o typach i specyfice szkół ponadgimnazjalnych i wyższych (jesień – 42,2%, wiosna – 38,3%). Wśród uczniów aspirujących do kształcenia zawodowego w szkołach ponadgimnazjalnych i wyższych przeważało oczekiwanie zapoznania się z charakterystykami zawodów. Uczniów interesowały głównie informacje o strukturze przedmiotów i zajęć, wymaganych umiejętnościach zawodowych i niezbędnych cechach psychomotorycznych w wybranych zawodach (jesień – 9,7%, wiosna – 13,6%). Znaczna grupa uczniów oczekiwała potwierdzenia poprawności wyznaczonej przez siebie drogi życiowej i zawodowej w celu zminimalizowania ryzyka niepowodzenia.

Analiza porównawcza oczekiwań uczniów w poszczególnych latach potwierdziła zmianę w strukturze pożądanego przez uczniów wsparcia. O ile kilka lat wcześniej starsi koledzy oczekiwali pomocy w konstruowaniu planów zawodowych, o tyle obecnie oczekują pomocy w określeniu własnych predyspozycji do konkretnych zawodów, wsparcia w samopoznaniu oraz informacji o możliwościach zatrudnienia na rynku pracy.

6. Szkic modelu szkolnego doradztwa zawodowego w krajach Unii Europejskiej

Państwa Unii Europejskiej stosują z powodzeniem w pragmatyce doradczej zróżnicowane rozwiązania. W każdym systemie kształcenia istotą poradnictwa jest planowanie edukacyjne i zawodowe oraz rozumienie świata pracy i jego wymagań. Do zadań edukacyjnych szkół należy informowanie uczniów na temat dostępnych i zalecanych ścieżek edukacyjnych i zawodowych zgodnie z ich zainteresowaniami, przygotowanie uczniów do podejmowania decyzji związanych z wyborem zawodu. Wprowadzenie do świata zawodowego i świata pracy jest obowiązkowym komponentem wszystkich cykli kształcenia.

Porównanie systemów doradztwa potwierdziło ich usystematyzowanie programowe i organizacyjne w obrębie narodowych systemów oświatowych. Analiza prowadzona według kryterium programu wskazuje na dwie główne drogi w do-

chodzeniu do założonych celów. Pierwsza ujmuje doradztwo jako przedmiot interdyscyplinarny, postrzegany jako odpowiedzialność szkoły jako całości. Nauczanie o życiu zawodowym jest włączone w programy przedmiotowe w każdej klasie. Zabicie ten ma na celu m.in. wzbudzenie u uczniów refleksji nad ich głównymi zainteresowaniami i umiejętnościami, a także skłonienie do przemyśleń na temat przyszłego życia osobistego i zawodowego (Austria). Druga droga bardziej koncentruje się na dostarczaniu informacji o świecie pracy niż na samoświadomości i umiejętnościach planowania i rozwoju kariery zawodowej (Niemcy).

Systemy doradcze różnią się również formami indywidualnego wsparcia uczniów. Do pierwszej grupy należą kraje, w których wszystkie szkoły średnie zatrudniają doradców – nauczycieli mających specjalistyczne szkolenie. Udzielają oni indywidualnej pomocy uczniom i rodzicom, łącząc poradnictwo zawodowe i wsparcie w dziedzinie psychologii pedagogicznej z informacjami o dostępnych ścieżkach edukacyjnych i zawodowych (Austria, Dania, Finlandia). Do drugiej grupy należą kraje, w których doradztwo na etapie szkolnym opiera się na ścisłej współpracy nauczycieli ze szkolnymi pedagogami, absolwentami i pracownikami socjalnymi, psychologami, rodzicami i pracownikami nauki. W procesie doradczym istotną funkcję pełnią zawodowi doradcy z rządowych instytucji do spraw zatrudnienia, którzy oprócz prowadzenia kursów zawodoznawczych świadczą usługi doradcze (Niemcy) (Bandach i in., 2013, s. 12).

Cechą wspólną systemów poradnictwa w krajach UE są praktyki zawodoznawcze organizowane we współpracy z firmami, izbami handlowymi i szkołami, które umożliwiają kontakt ze światem zawodowym. W Austrii, Danii, Norwegii i Wielkiej Brytanii uczniowie mogą uczestniczyć w jedno- lub dwutygodniowych praktykach w okresie poprzedzającym wybór przedmiotów głównych, natomiast w Niemczech mogą odbyć dwie lub trzy długie praktyki.

7. Szkic modelu szkolnego doradztwa zawodowego w Polsce

W roku 2011 według danych Ministerstwa Edukacji w systemie oświaty pracowało ogółem 1385 doradców zawodowych, w tym 591 w gimnazjach i 542 w szkołach ponadgimnazjalnych. Porównanie stanu osobowego z liczbą szkół gimnazjalnych (7,3 tys.) oraz szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży (7,0 tys.) potwierdziło niski wskaźnik zatrudnienia osób profesjonalnie przygotowanych do realizacji zadań związanych ze szkolnym doradztwem. W rzeczywistości w roku szkolnym 2010/2011 tylko w 1,1 tys. szkół był zatrudniony profesjonalny doradca zawodowy, i to nie zawsze na pełnym etacie (Główny Urząd Statystyczny, 2011).

W województwie małopolskim w roku szkolnym 2012/2013 zaledwie w 6% szkół gimnazjalnych doradca zawodowy był zatrudniony na etacie lub części etatu. Tylko w sześciu gminach doradca był zatrudniony we wszystkich gimnazjach publicznych i był jedyną osobą prowadzącą doradztwo w szkole.

Wnikliwe badania przeprowadzone przez Małopolskie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji wykazały, że tylko w 30% przebadanych gimnazjów wśród zatrudnionych nauczycieli była osoba z kwalifikacjami doradcy zawodowego. Nie oznacza to, że ów nauczyciel automatycznie przejmował funkcję szkolnego doradcy. W 95 gminach wśród zatrudnionych nauczycieli nie było osób mających kwalifikacje do pełnienia funkcji doradcy zawodowego, a równocześnie 181 nauczycieli-doradców pracowało w gimnazjach, które nie zatrudniały szkolnego doradcy zawodowego (Leńczuk, 2012, s. 21). Oznacza to, że obecnie problemem nie są braki osobowe, lecz nieczytelna polityka kadrowa szkół i organów prowadzących.

Opublikowany w 2013 roku przez Instytut Badań Edukacyjnych raport pt. *Czas pracy i warunki pracy w relacjach nauczycieli* potwierdził, że zajęcia z doradztwa zawodowego systematycznie prowadziło tylko 3% z 4762 ankietowanych nauczycieli. Spośród 53 wszystkich czynności objętych badaniem uczący najmniej angażowali się w zajęcia z doradztwa edukacyjno-zawodowego. Aż 96% nauczycieli przyznało, że nie prowadzi w szkole działań związanych z doradztwem edukacyjno-zawodowym. Dla pozostałych badanych – jak zauważyli autorzy raportu – czynność ta była wykonywana z różną intensywnością. Badania wykazały też, że ten niewielki odsetek nauczycieli zajmujących się doradztwem edukacyjno-zawodowym jest dość równomiernie rozłożony pomiędzy wieś i miasta różnej wielkości (Fedorowicz i in., 2013, s. 73).

Tak kształtujący się obraz doradztwa zawodowego nie mógł zostać oceniony pozytywnie przez uczniów oczekujących wsparcia. Badania przeprowadzone przez Henryka Skłodowskiego w kilku liceach łódzkich wykazały, że 62% uczniów w szkołach licealnych negatywnie oceniło prowadzone działania doradcze. Tylko 10% uczniów wystawiło doradztwu ocenę dobrą i bardzo dobrą (Skłodowski, 2007).

8. Ocena szkolnego doradztwa zawodowego przez studentów i uczniów w powiecie tarnowskim

Badania przeprowadzone wśród studentów trzeciego roku studiów licencjackich kierunku pedagogicznego w Tarnowie w kwietniu 2014 roku na próbie badawczej 82 osób wyłonionej metodą doboru losowego systematycznego potwierdziły zróżnicowany obraz doradztwa zawodowego w szkołach. Nieprzypadkowy wybór populacji umożliwił obiektywną ocenę wsparcia doradczego w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych w środowisku wiejskim i miejskim z perspektywy kilku lat od ukończenia szkoły oraz wiedzy związanej z kierunkiem studiów.

Największy odsetek studentów uczęszczał do wiejskich szkół gimnazjalnych na terenie powiatu tarnowskiego i ościennych powiatów – 82,92% (68 osób), pozostali uczyli się w miejskich gimnazjach na terenie Tarnowa – 17,08% (14 osób). Prawie połowa studentów kontynuowała naukę w szkołach średnich zlokalizowanych w małych miasteczkach. Uogólnione wyniki badań potwierdzają, że z perspektywy

czasu studenci ocenili macierzyste szkoły pozytywnie, najliczniej na ocenę dobrą i bardzo dobrą – 84,15% (69 osób).

Wysoka ogólna ocena szkół średnich nie wykluczała zróżnicowania jakościowego poszczególnych obszarów ich działania. W ocenie studentów zdecydowanej poprawy ilościowej i jakościowej zarówno w gimnazjach i szkołach średnich wymaga obszar wsparcia zawodoznawczego. W szkole gimnazjalnej 39,74% (31 osób), a w szkole średniej 50,00% (39 osób) korzystało ze wsparcia doradczego w wyborze drogi edukacyjnej i zawodowej. Najczęściej stosowaną formą w szkołach były sporadycznie prowadzone zajęcia grupowe – 58,33% (42 osoby) i dość rzadko konsultacje indywidualne – 11,11% (8 osób). Mankamentem w procesie doradczym było, zdaniem studentów, teoretyzowanie problemu przez uczących, którzy nie stwarzali możliwości bezpośredniego poznania cech zawodu w zakładzie bądź na stanowisku pracy. Pozostali studenci w okresie nauki nie doświadczyli żadnej formy pomocy doradczej.

W ocenie studentów szkolne doradztwo zawodowe według kryterium jakościowego nie wypada korzystnie dla szkół. Pomoc doradczą w kontekście zaspokojenia własnych oczekiwań pozytywnie (jako bardzo dobrą i dobrą) oceniła jedna trzecia studentów – 35,36% (29 osób), pozostali wystawili jej ocenę dostateczną – 50,00% (41 osób). Studenci w licznych komentarzach wskazali, że obraz własnej osobowości i zainteresowań tworzyli metodą prób i błędów. Wielu badanych wyrażało wątpliwość, czy obraz własnej osobowości jest adekwatny do rzeczywistego, a posiadane cechy predysponują ich do pracy w wyuczonym zawodzie.

Studenci w licznych komentarzach wskazywali przypadki braku profesjonalizmu lub stereotypowego podejścia przez uczących do problemu planowania przyszłości edukacyjnej i zawodowej. Jeden z często powtarzających się zarzutów dotyczył prognozowania przez uczących przyszłości edukacyjnej i zawodowej uczniów przez pryzmat ocen szkolnych i zachowania. Równocześnie sami uczniowie nie zauważyli, że przyszłość zawodową planują według nie zawsze adekwatnej do rzeczywistości samooceny osiągnięć szkolnych (Mysior, 2013 s. 164–165).

Pogłębiona analiza realizacji zadań doradczych w szkołach według podziału terytorialnego i szczebla kształcenia potwierdziła dość znaczne zróżnicowanie pomiędzy szkołami. Mniej korzystnie w ocenie uczniów i studentów wypadają wiejskie gimnazja, chociaż jak wskazują wyniki badań w szkołach, niezależnie od typu i miejsca zachodzą na tym polu pozytywne zmiany.

Badania porównawcze przeprowadzone wśród studentów dwóch tarnowskich uczelni w roku akademickim 2012/2013 i 2013/2014, na prawie pięćsetosobowej próbie, potwierdziły pozytywne zamiany w procesie doradczym prowadzonym w szkołach gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.

Podobnie prezentują się oceny działań szkolnego doradztwa przez uczniów najstarszych klas szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, chociaż uczniowie szkół ponadgimnazjalnych zdecydowanie wyżej oceniają proces doradczy niż gimnazjaliści. Zewnętrzny wskaźnikiem potwierdzającym pozytywne zmiany w we-

wnątrzeszkolnym systemie doradczym w szkołach gimnazjalnych jest sukcesywnie zmniejszający się odsetek uczniów w klasach pierwszych, zmieniających kierunek kształcenia w szkołach ponadgimnazjalnych. O ile w roku szkolnym 2003/2004 swój wybór skorygowało około 8,5% (110) uczniów, o tyle w roku szkolnym 2014/2015 wskaźnik ten wyniósł 2,5%. Wśród wielu przesłanek należy wskazać lepiej prowadzony i zorganizowany proces wsparcia w wyborze zawodu i kierunku kształcenia.

Zadowolenie z działań doradczych szkół w roku szkolnym 2011/2012 wyraziło prawie 40% uczniów szkół licealnych i zawodowych. Badanie ponowione w roku szkolnym 2014/2015 potwierdziło, że 90% uczniów ocenia bardzo dobrze działania zawodoznawcze oferowane przez szkoły ponadgimnazjalne. Uczniowie wskazywali na atrakcyjne formy zajęć z doradztwa zawodowego oraz wsparcie udzielane w „odkrywaniu własnej osobowości”, w tym zainteresowań. Najcenniejsze – zdaniem uczniów – były zajęcia prowadzone w formie warsztatów w małych grupach i indywidualne zajęcia z doradcą oraz spotkania z pracodawcami w ramach wizyt zawodoznawczych, praktyk dodatkowych i staży. Należy zaznaczyć, że formy te były finansowane z projektu *Modernizacja kształcenia zawodowego w Małopolsce*, realizowanego w powiecie tarnowskim w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Wysoka ocena oddziaływania doradczego może być wynikiem m.in. zwiększającego się doświadczenia zawodowego szkolnych doradców w szkołach ponadgimnazjalnych. Prawie dziesięcioletni okres istnienia sieci szkolnych ośrodków doradztwa zawodowego w szkołach ponadgimnazjalnych umożliwił doradcom utworzenie warsztatu pracy, zmodyfikowanie narzędzi diagnostyczno-badawczych oraz – co podkreślają doradcy – poznanie specyfiki pracy, nabycie doświadczenia i nawiązanie kontaktów z instytucjami wspierającymi oraz pracodawcami. Należy przypomnieć, że powiat tarnowski w latach 2005–2008 pozyskał granty Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej na utworzenie w szkołach dziewięciu ośrodków doradztwa zawodowego (pierwotnie nazywanych Szkolnymi Ośrodkami Karier). Ważną instytucją wspierającą działania szkolnego doradztwa edukacyjno-zawodowego, którą należy wymienić z nazwy, jest Powiatowa Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Tarnowie. W roku szkolnym 2012/2013 pracownicy poradni na 3364 przebadanych uczniów w 754 przypadkach udzielili wsparcia psychologicznego ukierunkowanego na wybór kariery edukacyjnej i zawodowej.

Analiza działań doradczych prowadzona w szkołach powiatu tarnowskiego od chwili utworzenia sieci ośrodków doradztwa zawodowego w szkołach średnich oraz badania mające na celu zorientowanie uczniów na wybór kierunków kształcenia konfrontowane z wynikami rekrutacji na uczelniach tarnowskich potwierdziły nieskuteczność przeorientowania aspiracji kształcenia na studia politechniczne. Prawie dwie trzecie gimnazjalistów nadal deklaruje wybór studiów humanistycznych. Pogłębiona analiza wyników rekrutacji do klas pierwszych w szkołach ponadgimnazjalnych w okresie ostatnich czterech lat wykazała ustabilizowanie się struktury wyboru poszczególnych typów szkół. W środowisku miejskim jedna piąta, a w śro-

dowisku wiejskim jedna trzecia uczniów nadal planuje kształcenie zawodowe. Wynika stąd, że młodzież wiejska w dalszym ciągu będzie stanowić zaplecze demograficzne dla kształcenia zawodowego na poziomie średnim i wyższym. Prawie trzy czwarte uczniów techników będzie pochodzić ze wsi. Aktualna zatem pozostaje konkluzja, że niewielkie zainteresowanie uczniów kształceniem zawodowym może w nieodległej przyszłości spowodować rzeczywistą lukę zawodową (Pakulniewicz-Błońska, Żurek, 2010, s. 105). Z drugiej strony szkolni doradcy zawodowi na podstawie deklarowanych przez uczniów wyborów zawodowych i rozmów doradczych potwierdzają, że gimnazjaliści coraz racjonalniej wybierają kierunek dalszej edukacji i coraz liczniej deklarują kontynuowanie nauki na kierunkach technicznych, ścisłych i przyrodniczych. Mimo że wybór kształcenia zawodowego uważają za optymalny z punktu widzenia przyszłej pracy zawodowej, to ostatecznie decydują się na naukę w szkole ogólnokształcącej.

Przedmiotem odrębnych badań pozostaje kwestia skuteczności działań podejmowanych przez szkolnych doradców zawodowych na rzecz propagowania wśród uczniów marginalizowanego wcześniej kształcenia zawodowego nie tylko na szczelisku szkoły średniej, ale również kształcenia wyższego.

9. Wnioski na temat doradztwa edukacyjnego i zawodowego z perspektywy jednego powiatu

Sylwia Pakulniewicz-Błońska i Mirosław Żurek stawiają tezę, że obecnie w wielu szkołach poradnictwo zawodowe to fikcja: Wewnątrzszkolny System Doradztwa Zawodowego to tylko pusty zapis (Pakulniewicz-Błońska, Żurek, 2010, s. 262). Trudno taką tezę zaakceptować. Według mnie w Polsce system doradczy nadal jest na etapie poszukiwania skutecznych form wsparcia indywidualnego i oddziaływania na środowiska szkolne, kształtowania ekonomicznej struktury organizacyjnej, wypracowywania standardów jakości pracy szkolnych doradców zawodowych.

Moim zdaniem dogłębna analiza szkolnego doradztwa, pomimo porównywalności kwalifikacji osób prowadzących zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia i zawodu w celu wspomagania uczniów w podejmowaniu decyzji edukacyjnych oraz zawodowych, wykazała określone słabości głównie w sferze programowej i realizacyjnej. W obrębie jednego powiatu, a nierzadko w sąsiadujących szkołach tej samej gminy podchodzi się do organizacji szkolnego doradztwa zawodowego z różną starannością. W obecnym stanie prawnym wypełnienie ram rozporządzenia MEN w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach praktyką doradczą zależy od zasobności ekonomicznej gmin i woli decydentów, inwencji szkół i pomysłowości uczących. Tak znaczna dowolność w organizacji i realizacji zajęć z doradztwa zawodowego wpływa generalnie na jego zróżnicowaną skuteczność.

Zaprezentowane w dużym skrócie badania diagnostyczne prowadzone w określonych latach wśród uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych powiatu tarnowskiego oraz studentów potwierdziły, że kształtowanie się szkolnego doradztwa edukacyjnego i zawodowego w szkołach jest procesem długofalowym i czasochłonnym. Przyjmując za podstawę wzrastający dostęp uczniów do wsparcia doradczego i zwiększający się poziom zadowolenia mierzony spełnieniem ich oczekiwań przez szkolne doradztwo zawodowe, można mówić o progresji modelu szkolnego doradztwa edukacyjnego i zawodowego.

Bibliografia

- Bandach, M. i in. (2013). *Niemiecki system kształcenia i szkolenia zawodowego* [online, dostęp: 2014-05-31]. Dostępny w Internecie: <http://www.up.podlasie.pl/uploads/Niemiecki%20system%20kształcenia.pdf>.
- Czernik, J. (przekł.) (2010). *Poradnictwo zawodowe w kształceniu obowiązkowym w Europie*. Warszawa: Eurydice. Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.
- Delors, J. (1998). *Edukacja – jest w niej ukryty skarb*. Warszawa: Stowarzyszenie Oświatowców Polskich; Wydawnictwa UNESCO.
- Fedorowicz, M. i in. (2013). *Czas pracy i warunki pracy w relacjach nauczycieli. Raport tematyczny z badania* [online, dostęp: 2013-12-31]. Dostępny w Internecie: <http://www.oswiata-solidarnosc-malopolska.edu.pl/1551iberaportezasiwarunkipracynauczycieli.pdf>.
- Główny Urząd Statystyczny (2011). *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2010/2011* [online, dostęp: 2013-01-31]. Dostępny w Internecie: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/e_oswiata_i_wychowanie_2010-2011.pdf.
- Kamiński, A. (1981). *Wielka gra*. Warszawa: Wydawnictwo Rytm.
- Leńczuk, M. (red.) (2012). *Doradztwo edukacyjno-zawodowe w Małopolsce. Diagnoza stanu i perspektywy*. Kraków: Wojewódzki Urząd Pracy.
- Mysior, R. (2013). *Plany i aspiracje edukacyjne uczniów szkół gimnazjalnych Tarnowa i powiatu tarnowskiego*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Pakulniewicz-Błońska, S., Żurek, M. (2010). Poznaj siebie i świat szkolnictwa zawodowego – nowe narzędzia w pracy szkolnego doradcy zawodowego. W: R. Parzęcki (red.). *Poradnictwo zawodowe w teorii i praktyce*. Gdańsk: Wydawnictwo Gdańskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej.
- Paszkowska-Rogacz, A. (2002). *Warsztat pracy europejskiego doradcy kariery zawodowej*. Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej.
- Skłodowski, H. (2007). *Zintegrowane instytucjonalne poradnictwo zawodowe – wyzwania i potrzeba* [online, dostęp: 2013-12-31]. Giżycko: Powiatowy Urząd Pracy. Dostępny w Internecie: http://www.gizycko.pup.gov.pl/234,warminko-mazurski-pakt-na-rzecz-rozwoju-poradnictwa-zawodowego.html?&nobreakup#pliki_105.

The evolution of school career counselling in the opinion of school and university students

Abstract: In the theoretical part of the paper a decision-making process is presented—the phase of orientation in the context of cognitive processes of “self-identification” and the world of occupations together with the labour market. Theoretical and legal assumptions allow the

freedom in organising school vocational guidance based on the Inner School Vocational Guidance System—and/or activity of a school counsellor. A brief analysis of the qualifications required from school counsellors in Poland and in the European Union indicates their comparability.

The empirical part of the paper presents the results of the research conducted in the years 2003/2004 and 2005/2006, as well as in 2012/2013 on a population of lower secondary school students, secondary school students and a group of university students. The aim of the above mentioned research was to diagnose the legitimacy of creating a network of professional guidance centres in Tarnów Powiat schools and the expectations of lower-secondary school students during the school change. The further editions of studies already had a diagnostic and evaluative character. Based on the data analysis, the external and internal barriers have been indicated which influence the effective career counselling.

Key words: adolescence, life career, Inner School Vocational Guidance System, School Career Centres

---